

ziekte, rijp voor een crisis. Men weet, hoe eigenlijk allang, maar zeker ook in die tijd, velen, door de officiële kerk teleurgesteld, zich verenigen in conventikels, gezelschappen, ook wel oefeningen geheten. Dikwijls waren dit eenvoudige lieden; maar ze zijn niet alleen – ook het Réveil kent zijn bijbelavonden, waar Da Costa ‘oefent’; en Bilderdijk sticht in 1815 in Amsterdam een gezelschap van ‘gemoedelijke Christenen’ (in dit verband heeft het woord gemoedelijk niets met gezapigheid en alles met gemoed te maken) – hij heeft ook weet van, en voelt zich verbonden met die eenvoudige vromen in de lande, ‘de zeventuizend’, die zich afwenden van de door rationalisme uitgeholde kerk, ‘de nauwgezet rechtzinnige grijnen en letterzetters te Leiden, de Bijltjens van Kattenburg te Amsterdam, die van achter het klooster te Rotterdam’ ⁷).

Bij zo’n gezelschap, voorlopers van de Afscheiding, komt Maria terecht – ze houden hun oefeningen in de Warmoesstraat. Heeft de oude Maria nog aan die avonden gedacht, toen de vrijdenkersvereniging De Dageraad de eerste vergadering hield in diezelfde straat? Anagrapheus vermeldt het niet; wel, hoe ze later in Leiden een afgescheiden predikant ontmoet – tot beider teleurstelling – die haar op die oefeningen als jongen had gezien. Toen, in haar jeugd, vond ze daar, even, een haven. Men bidt er met haar om haar bekering.

En dan droomt ze op een nacht, dat haar bedstede is veranderd in een prieel met rozen; en wel grijnst vanuit een kuil de duivel haar aan, maar voor haar staat Jezus, en zegt: ‘Ik heb u in mijn handpalmen gegraveerd’ ⁸). Als ze dit bij de vrienden vertelt, is men blij – maar tegelijk is er het conflict tussen deze hyperorthodoxe, bekommerde Christenen, die lijdelijk blijven zuchten om hun zonden en verdoemelijkheid, en Maria, die radicaal zegt: ‘Christus hééft voor onze zonden betaald, nu komt het er slechts op aan ons geloof te betonen in onze werken en zo de zonde te overwinnen’. In dank wordt haar dit protest niet afgenomen, en in de eenzaamheid, die dan ontstaat, komt de slag van haar Utrechts avontuur dubbel hard aan. Haar broer, die daar woont, berooft haar van haar spaargeld. In die berooide toestand komt ze haast tot stelen en belandt bijna in een bordeel. Gedeclassiseerd keert ze in Amsterdam terug, en begint weer van onderen aan, als dienstster in de keuken van een nachtponshuis – van wat een paniek getuigt het (en waarvoor was ze zo bang?!), dat ze, als ze tenslotte